

"Au Port"
Archeologisch onderzoek aan de
Noordlaan - Kasteelstraat
te Dendermonde

Yperman, W.

AS - Rapportage 2008 - 28

Opdrachtgever:

Build Project nv
Wichelsesteenweg 24a
9340 Lede

Opgraving Prospectie

Vergunningsnummer: 2008/254

Datum aanvraag: 09/10/2008

Naam aanvrager: Wouter Yperman

Naam site: Dendermonde, Spaans Kasteel

© 2009

Archaeological Solutions bvba, Lange Nieuwstraat 42, 2800 Mechelen

Lay-out: Herman De Winter

Foto's: Archaeological Solutions (tenzij anders vermeld)

Tekeningen: Archaeological Solutions (tenzij anders vermeld)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

Copyright reserved. No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without the permission from the publisher.

Voor inhoud en strekking van ondertekende artikels zijn de auteurs zelf verantwoordelijk.

Inhoudstafel

1.	Inleiding	4
2.	Administratieve gegevens	6
3.	Doel van het onderzoek	7
4.	Onderzoeksmethode	7
5.	Onderzoeksresultaten	11
5.1.	16 ^{de} eeuw	13
5.2.	Eind 18 ^{de} eeuw	19
5.3.	Midden 19 ^{de} eeuw	19
5.4.	Begin 20 ^{ste} eeuw	22
5.5.	Eind 20 ^{ste} eeuw	24
6.	Conclusie	26
7.	Dankwoord	26
8.	Literatuur	26
9.	Bijlagen	27
9.1.	Sporenlijst	28
9.2.	Vondstenlijst	29
9.3.	Monsterlijst	30
9.4.	Fotolijst	31
9.5.	Overzichtsplannen	32

1. Inleiding

Op vraag van het agentschap R-O Vlaanderen - Entiteit Onroerend Erfgoed werd in opdracht van Build Project NV van woensdag 12 november 2008 t.e.m. maandag 19 januari 2009 een archeologische opgraving (dossiernummer vergunning 2008/254) uitgevoerd door projectbureau 'Archaeological Solutions BVBA' binnen het projectgebied van de bouw van de 'sleutel op de deur' residentie au port (13 appartementen met 3 commerciële ruimtes op het gelijkvloers en een ondergrondse parkeergarage) op de hoek van de Noordlaan en de Kasteelstraat te Dendermonde. Het uitgraven van de kelder wordt uitgevoerd door Cosmo BVBA uit Dendermonde en vormt hierbij een ernstige bedreiging voor het aanwezige archeologische erfgoed. Het terrein is kadastraal bekend als Dendermonde 1ste afdeling, Sectie B, perceel 438x en 486m. De totale oppervlakte van het te onderzoeken terrein bedraagt ongeveer 700 m². Het terrein zelf is als laatst gebruikt geweest door een tuincentrum (perceel 438x) en een woonhuis (perceel 486m) op Kasteelstraat 24.

De beslissing van een archeologische onderzoek in de vorm van een werfopvolging werd genomen op basis van oude kaarten die wijzen op de aanwezigheid van de funderingen van het voormalige Spaanse kasteel dat werd opgericht tussen 1584-1592 en op het einde van de 18de eeuw werd afgebroken.

Dendermonde is gelegen in Oost-Vlaanderen aan de monding van de Dender in de Schelde en heeft een gemengde ondergrond van (zware) klei en zandleem. Deze gemengde ondergrond is het resultaat van aangevoerd materiaal door de Schelde en de Dender van hoger gelegen gebieden en van materiaal dat door de vloed (die in Dendermonde nog miniem aanwezig is) werd afgezet in de vorm van strandzand. Het terrein op de hoek van de Noordlaan en Kasteelstraat is volledig ingesloten door bebouwing. Aan de kasteelstraat bevinden zich vooral rijwoningen die na WO I opnieuw werden opgebouwd en/of hersteld. Aan de Noordlaan of N416, die in de jaren '60 werd aangelegd, bevinden zich appartementsgebouwen.

Aan de overkant van de kasteelstraat bevinden zich geen huizen. Deze zone maakt deel uit van een overkoepelde zijarm van de Dender en fungeert momenteel als parkeerplaats. Dit deel van de Dender maakte deel uit van de gracht van het 'Spaans kasteel' Aan de overkant van de Noordlaan bevindt zich eveneens een parkeerplaats.

Het archeologisch onderzoek werd uitgevoerd door projectarcheoloog Wouter Yperman en archeoloog Ben De Vriendt. De begeleiding en

advisering gebeurde door mevr. Nancy Lemay van het agentschap R-O Vlaanderen - Entiteit Onroerend Erfgoed. Het mechanische graafwerk werd verzorgd door de Firma Cosmo BVBA uit Dendermonde. Het georefereren van het opgravingsgebied en het uitzetten van vaste meetpunten werd uitgevoerd door Bureau Basteyns NV in nauwe samenwerking met de projectarcheoloog. Het volledige opgravingsplan is opgenomen in deze rapportage alsook de compacte beschrijving van de niet-natuurlijke grondsporen met hun hoogte t.o.v. het Oostends Peil (TAW).

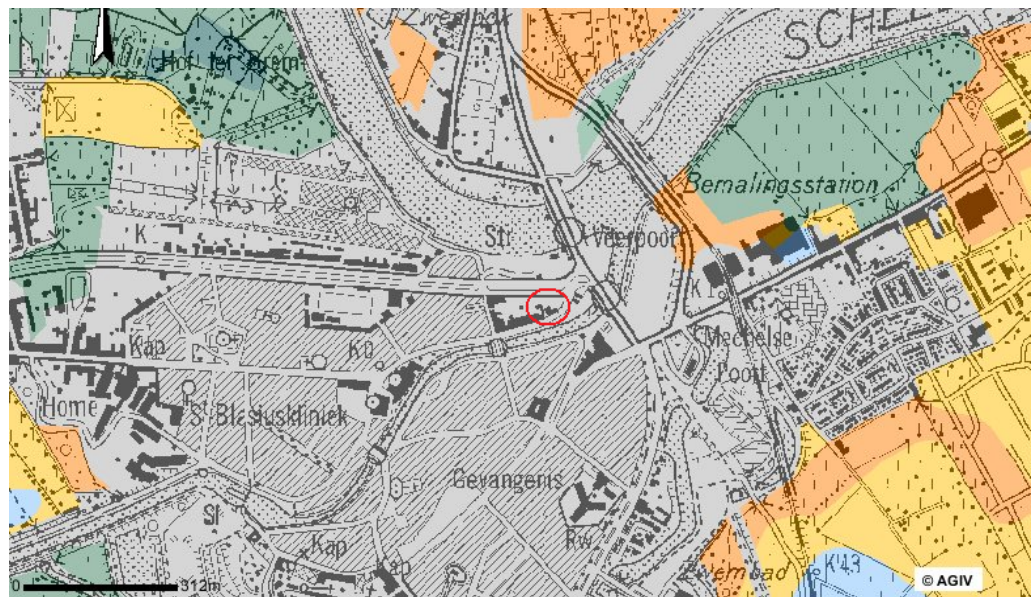
Afb1: Residentie 'Au Port' (www.buildproject.be)

Afb 2 : Situering van het plangebied op de Atlas van de Buurtwegen (1842-1845) (<http://www.gisoost.be/atlasbw/>)

2. Administratieve gegevens

Gemeente: Dendermonde
Plaats : Dendermonde
Toponiem : Hoek Noordlaan - Kasteelstraat
Provincie : Oost-Vlaanderen
Opdrachtgever : Build Project NV
Uitvoerder : Projectbureau Archaeological Solutions
Bevoegd gezag : Agentschap R-O Vlaanderen - Entiteit
Onroerend Erfgoed
mevr. Nancy Lemay
Gemeentecode: DEN-08-SPA
Administratief nummer opgravingsvergunning:
2008/254: vergunning tot het uitvoeren van een
archeologisch opgraving
door dhr. Wouter Yperman
Locatie onderzoeksgebied :
Het terrein is gelegen op de hoek van de
Noordlaan en de Kasteelstraat
Omvang plangebied : ca 700 m²
Hoogte maaiveld t.o.v. Oostends Peil :
ca. 6,25m + TAW
Periode: Van 16de eeuw tot heden
Beheer en plaats documentatie:
Projectbureau Archaeological Solutions,
Lange Nieuwstraat 42, 2800 Mechelen
(met volledige digitale evenals compactere
analoge kopies aan het IOK, Agentschap R-O
Vlaanderen - Entiteit Onroerend Erfgoed en de
CAI te Brussel).
Beheer en plaats vondsten:
Build Project nv,
Wichelsesteenweg 24A, Lede

Afb 3: Situering van het plangebied op de topografische en bodemkaart van Dendermonde (www.agiv.be)

3. Doel van het onderzoek

Het doel van de opgraving was om de aanwezigheid van het Spaans kasteel al dan niet te bevestigen. Aan de hand van de gevonden funderingsmuren kon de exacte ligging van de citadel bepaald worden, waardoor er een verwachtingsprofiel kan opgesteld worden voor de aangrenzende percelen. Naast deze funderingsmuren kunnen ook andere onbekende archeologische sporen ontdekt worden waardoor de gekende geschiedenis van Dendermonde aangevuld kan worden met nieuwe gegevens. Verder kunnen de resultaten ingepast worden in het grotere geheel van het reeds gekende Dendermondse verleden.

4. Onderzoeksmethode

Door R-O Vlaanderen - Entiteit Onroerend Erfgoed werd besloten om het archeologisch onderzoek in de vorm van een werfopvolging uit te voeren.

Het opvolgen van de graafwerkzaamheden werd zodanig uitgevoerd, in samenspraak met de aannemer, dat er zo veel mogelijk tijd kon worden vrijgemaakt om de gevonden sporen te registreren en te onderzoeken. Het uitgraven van de bouwput gebeurde in twee fasen. In een eerste fase wordt het terrein tot op een diepte van 170cm onder het huidige loopniveau uit gegraven om de funderingsfirma de mogelijkheid te geven om verdere stabiliseringswerken uit te voeren, om het instorten van de bouwput te voorkomen. Tijdens de noodzakelijke droogtijd van de stabiliseringsbeton kon het terrein nader onderzocht worden op die diepte. In

een tweede fase wordt het terrein tot op de definitieve diepte van 330cm onder het huidige loopvlak uitgegraven. Omwille van de stabiliteit van de bouwputwand moet er zo snel mogelijk begonnen worden met het aanleggen van de funderingen. Hierdoor zal het archeologische onderzoek, na het beëindigen van de graafwerkzaamheden, eerder beperkt zijn.

Alle aangetroffen sporen werden opgeschoond, gefotografeerd en beschreven (mogelijk type, afmetingen, kleur, hoogte t.o.v. het Oostends peil, eventuele aanwezige vondsten). Alle sporen werden voorzien van een nummer en indien mogelijk gecoupeerd waarna een tweede determinatie plaats vond. Niet-natuurlijke sporen werden na determinatie in groter detail beschreven (definitieve interpretatie, diepte, intekenen van de doorsnede, eventuele staalnames, datering en extra vondsten). Alle sporen werden op plan ingetekend op waterbestendig polyesterpapier.

Hoewel de wand van de volledige bouwput bestaat uit stalen platen en betonnen palen werd op twee plaatsen de kans gezien om een wandprofiel te zetten. Zo kon een volledige stratigrafische sequentie geregistreerd en beschreven worden. Aangezien het terrein niet homogeen is in opbouw kan aan de hand van dit ene wandprofiel enkel een grof algemeen bodemkundig beeld gevormd worden. Aangetroffen lagen en sporen in het vlak kunnen echter een aanvulling geven op dit beeld en het zodoende verfijnen. Het tweede profiel werd zichtbaar bij het verwijderen van een onvolledig ingeheide stalen wandplaat aan de kant van de kasteelstraat. Dit profiel was voor het reconstrueren van de bodemopbouw minder geschikt aangezien het voor 2/3de bestond uit een opgetrokken muur met daarboven vooral verstoorde grond door verschillende werkzaamheden (nutsleidingen,...).

De ondergrond is zoals reeds vermeld een mengeling van (zware) klei en zandleem met verschillende samenstellingen. In de bouwput werd de moederbodem echter niet aangetroffen. Zelfs twee uitgevoerde kijkboringen om het waterpeil te controleren bereikten deze niet.

De algemene bodemopbouw op basis van het ene wandprofiel (profiel 4), aangevuld met opgravingsinformatie kan als volgt geïnterpreteerd en beschreven worden: bovenaan is er een soort aangestampte asfalt/gruislaag met een dikte van 20cm met daarin laat 20ste-eeuws afval (Laag 12). Deze laag is afkomstig van het afgebroken tuincentrum (cfr. supra). Daaronder bevindt zich een 35cm dik zandleempakket bestaande uit afwisselende laagjes in verschillende kleuren aanwezig (Laag 13). Hiertoe behoren enkele diepe kuilen die gevuld zijn met bouwpuin, houten palen, tegels, klinkers, ... eveneens resten van het bouwcentrum. Meer naar beneden is een 150cm dikke laag aanwezig die het best omschreven kan worden als strandzand, inclusief schelpjes

en slakkenhuisjes (Laag 14). De onderste 40 cm is compacter en donkerder van kleur door het aanwezige hangwater. Dit hangwater wordt veroorzaakt door verschillende lagen van bruine tot grijsblauwe zware klei (Laag 17 en 18) die naast bouwpuin, in de vorm van baksteen, dakpan en kalkmortel resten, ook materiaal uit de 16de eeuw en recenter bevat. Meer naar het noorden van het terrein is er bruine klei aanwezig in plaats van zand met een scherpe scheidingslijn.

Bij twee boringen, uitgevoerd om de watertafel in de gaten te houden, werden deze aangevoerde kleipakketten verder aangetroffen evenals het aanwezige bouwpuin en schervenmateriaal. Bij de eerste boring in het noorden werd er onderaan (200cm diep geboord) een zandlaagje met schelpen aangetroffen. Bij boring twee werd onderaan turf aangetroffen. Het is in elk geval duidelijk dat het gaat om aangevoerde grond aangezien de grijsblauwe kleilaag absoluut onbruikbaar is als loopvlak vanwege hangwater. Misschien wel bruikbaar als landbouwgrond, maar hier werden geen sporen van teruggevonden en de regelmatig terugkomende grote puinbrokken wijzen ook niet in die richting. Het gevonden materiaal hierin bevindt zich niet meer in situ maar komt van elders in Dendermonde of omgeving.

Afb 4: Hoek Noordlaan - Kasteelstraat na afbraak van het huizenblok.

Afb 5: Profiel 4

5. Onderzoeksresultaten

De opgravingsresultaten kunnen onderverdeeld worden in een viertal grote perioden. De oudste vondsten dateren van de 16de eeuw en zijn van de periode van het 'Spaans kasteel' of ouder. Het betreft een algemene ophoging van de zone waarop een groot gebouw (muur 21) met bakstenen vloer (vloer 22) werd gebouwd. Deze werden doorbroken door een funderingsmuur (Muur 08) van ruim een meter dik en een funderingsblok (muur 26), beide mogelijk van het 'Spaans kasteel'. De volgende, recentere, periode is die van de afbraak van het 'Spaans kasteel' en de mogelijke ophoging met het strandzand (Laag 14). Het betreft hier verplaatst materiaal. Het terrein lijkt hierna braak te blijven tot er een spoorlijn werd aangelegd rond 1855 door de 'Société Chemin de fer de Dendre et Waes'. Deze spoorlijn werd als goederenspoor overgenomen door de N.M.B.S. maar in de jaren '60 uitgebroken bij de aanleg van de Noordlaan. Van deze spoorlijn werd een mogelijke spoorbermmuur (Muur 01) teruggevonden.

Mogelijk behoort een vierkante structuur (Muur 02) ook tot deze spoorweg. Ten tijde van deze spoorweg werd er in de kasteelstraat begonnen met het bouwen van verschillende rijwoningen. Het afgebroken huisnummer 24 werd voor WO I opgericht en bleef in gebruik tot de uiteindelijk afbraak voor de bouw van de residentie. Als laatste periode geldt het tuincentrum Techno Garden BVBA dat opgericht werd in 1994. Dit tuincentrum werd eveneens met de grond gelijk gemaakt om plaats te maken voor de residentie.

5.1. 16de eeuw

Sporen uit de 16de eeuw vormen de oudste sporen die zijn teruggevonden op het terrein. Het betreft muren (Muur 08, 21 en 26), vloeren (Vloer 22), houten funderingspalen (Paal 25) en een greppel (greppel 20). Deze zijn onder te verdelen in twee periodes: die van de periode voor de bouw van het 'Spaans kasteel' en die van het kasteel zelf.

Voor de bouw van het 'Spaans kasteel' was deze plaats in Dendermonde reeds in gebruik. Onderzoek naar de bodemopbouw heeft al aangetoond dat het hier gaat om aangevoerde grond (grijsblauwe klei). Een mogelijke reden hiervoor is om de stad te beschermen tegen de eroderende werking van de Schelde. In deze aangevoerde grond werden drie groepen van sporen teruggevonden die mogelijk samen horen, maar evengoed los van elkaar kunnen gevormd zijn.

Het eerste spoor is een ondiepe greppel (greppel 20) die niet mooi recht loopt maar knikken vertoont. Deze greppel kon gevolgd worden vanaf de westelijke putwand tot halverwege de noordoostelijke putwand. Mogelijk gaat het hier om een afvoergreppeltje voor het aanwezige hangwater. De tweede groep van sporen bestaat uit rechthoekige houten funderingspalen (Paal 25) van 20 op 25 cm in het doorsnede. Twee zulke palen werden in situ teruggevonden, anderen werden door de graafmachine vergraven. Hoewel de omvang van de palen en het feit dat ze nog dieper in de grond zitten duidelijk wijst op funderingspalen is het onduidelijk wat ze fundeerden. Eén paal werd teruggevonden ingewerkt in muur 08 , hoewel de paal hier geen enkele functie vervulde.

Een laatste groep bestaat uit een imposante funderingsmuur (muur 21) met muurijzers en een natuurstenen hoekafwerking, een bijbehorende bakstenen vloer (vloer 22) en een brandlaag (laag 23).

Deze imposante constructie is te volgen over een lengte van meer dan 22 meter en verdwijnt dan onder huisnummer 23 van de kasteelstraat. De muur valt enigszins op door zijn 82cm brede basisdikte, terwijl de muur slechts 32 cm breed is 118cm hoger. Het wegwerken van dit verschil gebeurt zuiver aan de binnenkant van de muur via verschillende funderingstrapjes. De buitenkant van de muur is volledig recht en bevat onderaan zelfs geen 'voetje'. Bovenaan deze muur bevindt zich over de gehele lengte van de muur een plank van 8cm hoog en 16cm breed in verschillende stukken. Deze houten plank wordt met behulp van grote muurankers vastgehouden over de volledige hoogte van de muur. Hoewel dit lijkt op de houten basis van een vakwerk bovenbouw zijn er echter geen doken of sporen van nagels aangetroffen die dit kunnen onderbouwen. Aangezien deze balk 16cm breed is en de volledige muur 32 cm blijft er nog 16 cm over. Deze wordt ingenomen door een met kalk-

Afb 6: Muur 21 met houten plank (links) en muuranker (rechts)

Afb 7: Natuurstenen hoekblokken bij muur 21

Afb 8: Baksteenvloer 22

pleister besmeerde driehoekige bakstenen opkant waarbij deze aan de binnenkant van de muur schuin loopt en aan de kant van de houten balk conisch is. In de wig die nu is ontstaan tussen de houten balk en de bakstenen opkant werden brandresten (laag 23) teruggevonden. De houten balken zelf vertoonden echter geen enkele spoor van brand. Deze brandlaag werd ook teruggevonden op de zwartgeblakerde en aangekoekte bakstenen vloer (vloer 22) die 19cm lager werd teruggevonden. Één scheidingmuur werd teruggevonden die de vloer in twee delen verdeelt. Meer naar het zuiden toe werd er geen scheidingmuur teruggevonden, maar wel een verandering in het vloerpatroon. In de scheidingmuur werd tevens een nis voor een houten paal teruggevonden. Helemaal in het noorden van de muur werd de hoek teruggevonden. Deze was afgewerkt met natuurstenen blokken, maar miste een aansluitende muur die vanuit het oosten zou moeten komen. Het is echter mogelijk dat deze natuurstenen hoek enkel een verdikking is van de muur om zo een decoratief, maar bouwkundig, element te vormen. Muurresten die meer naar achter werden aangetroffen kunnen dit staven. Op deze plaats is de volledige opbouw van de muur echter niet bewaard gebleven zodat het onduidelijk is of muur 21 daar een hoek maakt of daar stopt. Mogelijk bevond zich hier een ingang, waarbij de natuurstenen hoek deel uit maakte van een deurlijst.

Hoewel in de houten balk geen doken of nagels werden teruggevonden lijkt het onwaarschijnlijk dat een muur met een 80cm brede voet slechts 19cm boven de vloer uitsteekt en verder niets moet ondersteunen. Aangezien niet al het hout aanwezig was is het best mogelijk dat de doken net op die plaats zaten. Een andere optie is dat er geen steunelementen waren aan de buitenkant maar enkel aan de binnenkant (binnenmuren, houten palen), waarbij een niet dragende houten(?) gevel in de vorm van panelen tussen de wig van de houten balk en de bakstenen opkant op zijn plaats werd gehouden. Indien het gaat om een dergelijke constructie wil dit zeggen dat de panelen ook gemakkelijk demonteerbaar waren en dus vrijelijk konden geplaatst worden.

Deze constructie wordt in elk geval deels afgebroken om het Spaans kasteel te bouwen. Hierbij heeft men zich tot het minimum beperkt. Muur 21 werd doorsneden door muur 08 en werd enkel op deze plaats afgebroken, Mogelijk zijn deze afbraakresten hergebruikt om onderaan muur 08 een voet te vormen. Doordat muur 21 dieper ingezet werd dan de bakstenen opbouw van muur 08 werden de onderste baksteenlagen niet uitgebroken maar als fundament herbruikt.

Van de fundering van het 'Spaans kasteel' werden twee muren teruggevonden (Muur 08 en 26). Na de verovering van Dendermonde door de Spaanse veldheer Alexander Farnèse in 1578 op de 'Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden' werd een driehoekige citadel met drie bastions tussen 1584 en 1592 opgericht op een landtong waar de Dender in de Schelde vloeit. Muur 26 is nog voor een hoogte van 120cm bewaard. Opvallend is dat er tijdens de bouw een kleine wijziging werd aangebracht. Een funderingsmuur bestaat uit een reeks van uitspringende funderingstrappen om toe te laten het gewicht van de bovenliggende muur te verdelen over een grotere oppervlakte. Het stuk aangetroffen funderingsmuur heeft in het westen echter één trap meer dan in het oosten. Ter hoogte van Muur 02 heeft men echter de bouw van deze trap gestopt. Hierdoor is echter wel duidelijk dat de muur van west naar oost werd gebouwd en dat in het westen mogelijk de kern zit van het 'Spaans kasteel' terwijl in het oosten de buitenrand zit. De funderingsmuur is bezet met een 'licht roze' kalkmortel. Gezien de vochtige grond is dit nodig om te voorkomen dat de muur te veel aangetast gaat worden door grondwater of hangwater. Onderaan deze funderingsmuur is er een laag van grof bouwafval met kalkmortel. Dit is een soort van basis om de fundering op te bouwen en werd gestort in de bodem van de insteek. Langs de muur is er echter geen vorm van insteek zichtbaar. Mogelijk omdat de uitgegraven grijsblauwe klei terug werd gestort waardoor de insteek niet opgemerkt kan worden. Na de bouw van de muur werd de grond verder opgehoogd om zo het oudere gebouw (muur 21 en vloer 22) onder het zand weg te steken. Hiervoor werd mogelijk gebruik gemaakt van het

Afb 9: Doorbreking van muur 21 (links) door muur 8 (rechts)

'strandzand' (laag 14). Gelet op deze opbouw is de gevonden muur 08 onderdeel van de interne structuren van het fort aangezien een aanwezige natte gracht, die op kaarten van J. Bleau (1649) en Gualdo (1683) getoond worden, hier niet aangelegd kan worden vanwege de dan vrij liggende muur 21 en vloer 22.

Ten zuiden van muur 08 werd vervolgens een tweede funderingsblok aangetroffen. Zowel de oriëntatie als de hoogte laten niet toe om het in te passen in het 16de-eeuwse gebouw. Hoewel de oriëntatie ten opzichte van muur 08 eveneens ongelijk is kan dit perfect, aangezien de constructie van het 'Spaans kasteel' en vergelijkbare vestingswerken niet enkel bestaat uit hoeken van 45° of 90°. Deze muur heeft een basis van 80cm en via verspringingen van 5cm aan elke kant heeft ze een eindbreedte van 40cm. Twee hoeken werden teruggevonden zodat we weten dat de smalle kant van de opbouw tussen de muren 155cm breed is. De lange kant is minimaal 5 meter lang. Beide muren zijn echter niet voldoende om het volledige 'Spaans kasteel' te lokaliseren. Hoewel meer onderzoek onder de bestaande huizen mogelijk is, is dit niet realistisch. Wanneer men echter de Dender aan de Kasteelstraat opnieuw gaat openleggen, is het opportuun om daar een archeologisch onderzoek uit te voeren, evenals onder de kasteelstraat zelf.

Aan de kant van de Noordlaan is ook een opgravingsmogelijkheid onder de parking. Hoewel er ten noorden van muur 08 niets werd teruggevonden bestaat wel de kans dat ten noorden van muur 08 het open plein (kern van het 'Spaans kasteel'), te situeren is.

Afb 10: detail van de kaart van Gualdo met rechtboven het driehoekig Spaans Kasteel met 3 bastions (1683)

5.2. Einde 18de eeuw

Van deze fase is enkel een indicatie aanwezig van wat teruggevonden is in geschreven bronnen. De funderingsmuren van het 'Spaans kasteel' zijn duidelijk afgebroken tot op een bepaalde diepte (ongeveer 190 cm onder het huidige loopvlak) en in de aangevoerde grijsblauwe kleilaag zijn naast 16de-eeuwse scherven ook recenter materiaal (tot de 18de eeuw) aangetroffen. Het kan in deze periode zijn dat boven deze grijsblauwe kleilaag een klei en strandzand pakket werd aangebracht om elk spoor van het 'Spaans kasteel' af te dekken.

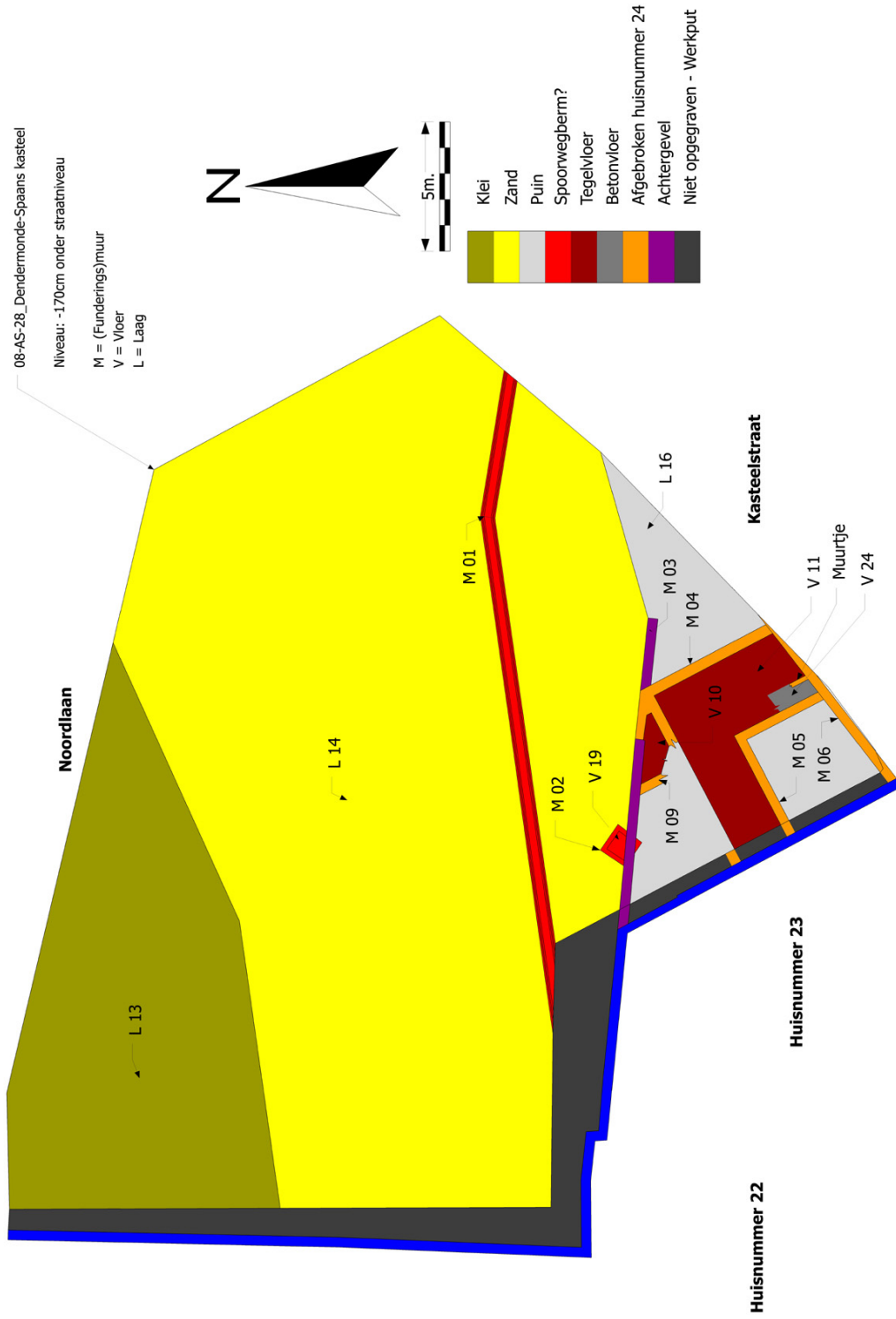
De afbraak van het 'Spaans kasteel' is niet een lichte beslissing. Hoewel teken van een Spaanse militaire bezetting heeft het gebouw nog steeds een beschermende functie. De afbraak van het 'Spaans kasteel' kadert in de volledige ontmanteling van de omwallingen van Dendermonde (en andere vestingsteden) door Jozef II (1741 - 1790), keizer van het Heilige Roomse Rijk.

Dit omwille van drie redenen: ten eerste waren de belegeringstechnieken en algemene militaire tactieken zo ver gevorderd dat de klassieke omwallingen steeds minder hun nut bewezen. Het onderhoud woog niet meer op tegen het nut. Men investeerde liever geld in minder, maar beter beschermde strategische steden. Daarnaast waren bezette steden zonder omwalling minder geneigd om weerstand te bieden tegen hun overheerser. Naast deze militaire redenen was een belangrijk reden ook dat Jozef II een nieuwe periode van verandering wilde inluiden en op deze manier kon een duidelijk teken van de vorige periode verwijderd worden.

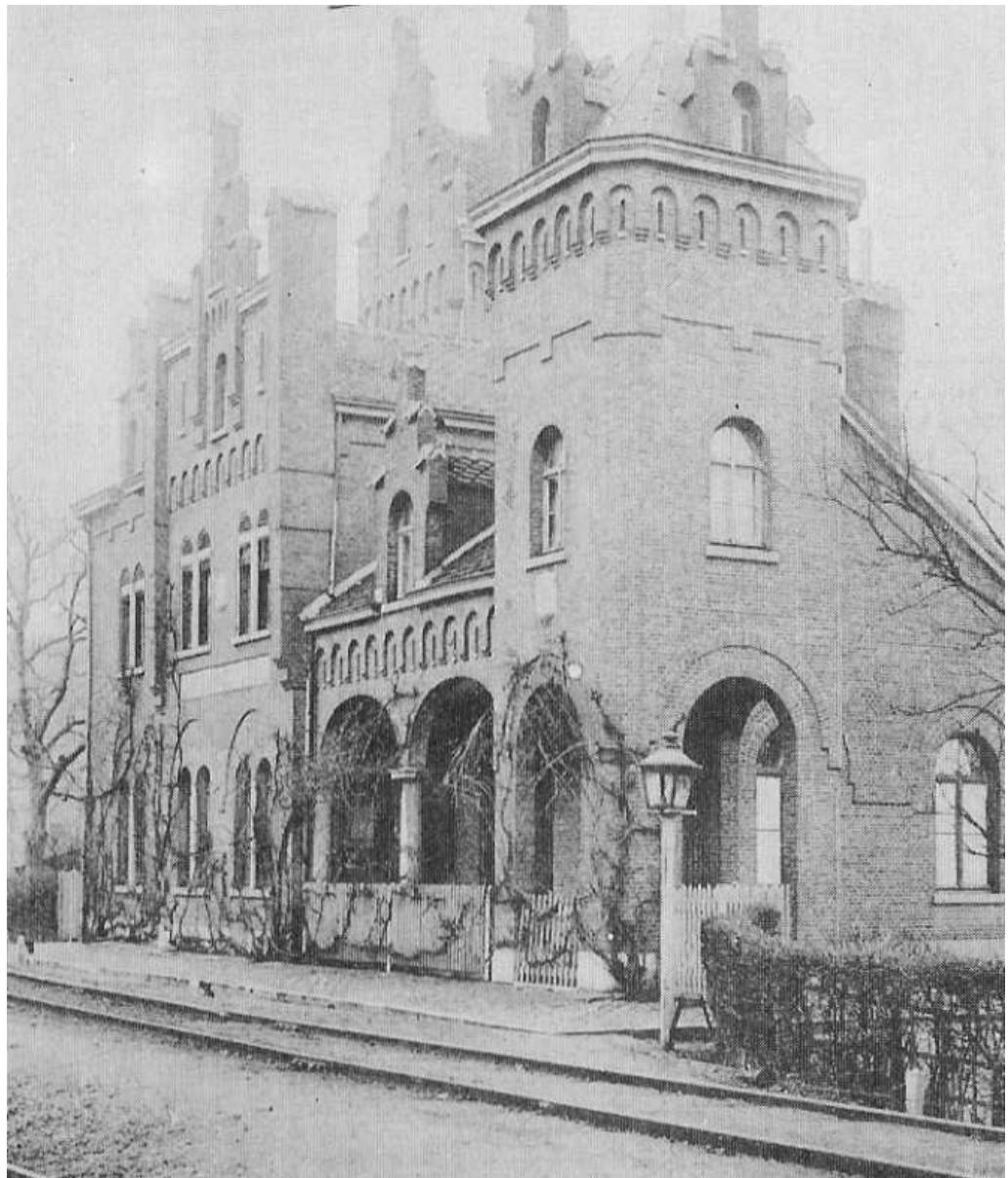
5.3. Midden 19de eeuw

Schijnbaar heeft het terrein van het 'Spaans kasteel' na de afbraak een hele tijd braak gelegen of diende het als park naast de Dender en Schelde. In elk geval doet de Industriële revolutie op het terrein haar intrede door de komst van de spoorwegen. Voor de komst van de N.M.B.S. was het spoorwegnetwerk van België (en van nagenoeg alle andere landen) volledig uitgebouwd door privébedrijven. De trein was in die periode dan ook het vervoermiddel voor goederen en later ook voor personen. Vele bedrijven en spoorlijnen werden opgericht, vooral met Engels kapitaal waar spoorwegmaatschappijen enorm winstgevend waren.

In 1852 wordt de eerste Belgische spoorwegmaatschappij opgericht: de 'Société Générale Chemin de fer de Dendre et Waes'. Deze spoorwegmaatschappij krijgt een concessie om een spoorweglijn te openen tussen Ath en Lokeren via Aalst en Dendermonde. Deze lijn werd gedurende enkele jaren in delen opgebouwd.

Op 13 februari 1856 werd het laatste deel van het traject (Dendermonde-Lokeren) geopend. Vermoedelijk loopt een deel van dit traject over het opgravingsterrein. Hierin past de gevonden muur 01. Deze muur maakte vermoedelijke deel uit van een spoorwegberm. De spoorweg liep ten noorden van deze muur. Aan de Bruynkaai, schuin tegenover het opgravingsterrein aan Noordlaan, stond er het station van de privaatlijn Dendermonde - Lokeren. Uiteindelijk werd deze lijn na een 20-tal jaar overgenomen door de N.M.B.S. als goederen lijn. In de jaren 1960 werd de volledige spoorweglijn opgebroken bij de aanleg van de Noordlaan en verdween ook het station.

Afb 12: De achterzijde van het riante station van de Chemin de fer de Dendre et Waes, gebouwd rond 1854 op de privaatlijn Dendermonde - Lokeren en afgebroken bij de aanleg van de Noordlaan (<http://www.bloggen.be/verwa/>)

5.4. Begin 20ste eeuw

Een tweede muur (muur 02) is een vierkante structuur met een bakstenen plateau (vloer 19) van ongeveer één meter op één meter en was ingewerkt in de achtergevel van de nu afgebroken woning aan de kasteelstraat met huisnummer 24. De bakstenen en mortel verschillen van de vermoedelijke spoorwegberm en zijn dus mogelijk later te situeren. Een mogelijkheid is dat het hier gaat om de fundering van een paal voor de spoorweg, mogelijk een seinpaal aan de overweg met de Kasteelstraat. Omdat deze blok is ingewerkt in de achtergevel van de nu afgebroken woning is ze in elk geval niet zo lang in gebruik gebleven. Deze blok gaat dieper dan de achtergevel van de afgebroken woning en is gebouwd op muur 08.

De nu afgebroken woning met huisnummer 24 stond er volgens een lokale bewoner van huisnummer 23 al bij de bouw van huisnummer 23 in 1914 en was toen een café. Na de Eerste Wereldoorlog werden o.a. nummer 23 en 24 tussen 1920-1922 heropgebouwd na een brand gesticht door de Duitse troepen in 1914. Mogelijk werd toen de kelder-verdieping van huisnummer 24 gemaakt. Hiervoor was de bestaande achtergevel (muur 03) echter niet diep genoeg.

Afb 13: De achtergevel (muur 03) en de keldermuren (muur 05) van woning 24 en vooraan blok 02

Deze achtergevel is gemeenschappelijk voor de nummers 23 en 24 en vermoedelijk ook voor nummer 22. Dit is echter van buitenaf niet vast te stellen vanwege nieuw gebouwde muren voor deze muur. Langs de andere kant loopt deze muur ook verder door voorbij huisnummer 24 terwijl er nooit een huisnummer 25 is geweest. De kans bestaat dus dat deze muur een afscheidingsmuur was aan de spoorweg, maar gebouwd na de blok muur 02. Het is waarschijnlijk dat de functie van muur 02 verviel omdat muur 03 werd gebouwd over en in muur 02. Latere huizen gebruikten deze muur dan als achtergevel. Een verzakking van zowel muur 02 als vloer 19 toont echter aan dat deze muur niet voorzien was op dit gewicht. Deze muur (muur 03) was ook niet diep gefundeerd waardoor ze niet geschikt was om een kelder toe te laten. Als gevolg hiervan werd de kelder uitgegraven en werden de keldermuren gemetst (muren 04, 05, 06 en 09). Hierbij werd muur 03 deels gesloopt om de hoeken stevig te maken, maar werd deze muur ook grotendeels behouden en ondermetst om zo de kelder toe te laten. Niet de volledige woning was onderkelderd. Zo is er een L-vormige kelderzone met vierkante tegels (vloer 11) en een klein driehoekig keldervloertje (vloer 10) dat misschien een houten trap bevatte. Vloer 10 ligt ook een stuk hoger dan vloer 11. Het huis bleef tot de recente afbraak in gebruik als woning.

Afb 14: Vloer 11 van woning 24

Bij het machinaal weggraven van de kelder van huisnummer 24 bleek dat onder de tegelvloer een betonnen vloer lag (vloer 23). Hieronder werd dan weer een tegelvloer ontdekt, met daaronder een bakstenen vloer. Mogelijk door vochtproblemen of een stevigere/stabielere vloer werd later echter gekozen om een tegel vloer te leggen. Wanneer dit werd gedaan is vanwege het ontbreken van vondsten of ander dateerbaar materiaal niet te achterhalen. Aansluitend hierbij werd tegen de kelder muur ook diezelfde tegels aangebracht (muur 07). Een klein muurtje werd in het oosten op deze vloer gezet. Mogelijk kwam hier een houten trap naar beneden. Deze vloer voldeed echter ook niet en een betonnen vloer (vloer 23) werd hier bovenop gelegd. Ook deze werd op zijn beurt overlegd met de uiteindelijke tegelvloer (vloer 11). Als aanvulling werd een plint van diezelfde tegels gemaakt. Deze plint en de muur werd uiteindelijk met witte verf afgewerkt. Opmerkelijk is dat de tegelvloer niet is aangebracht onder de vermoedelijke houten trap.

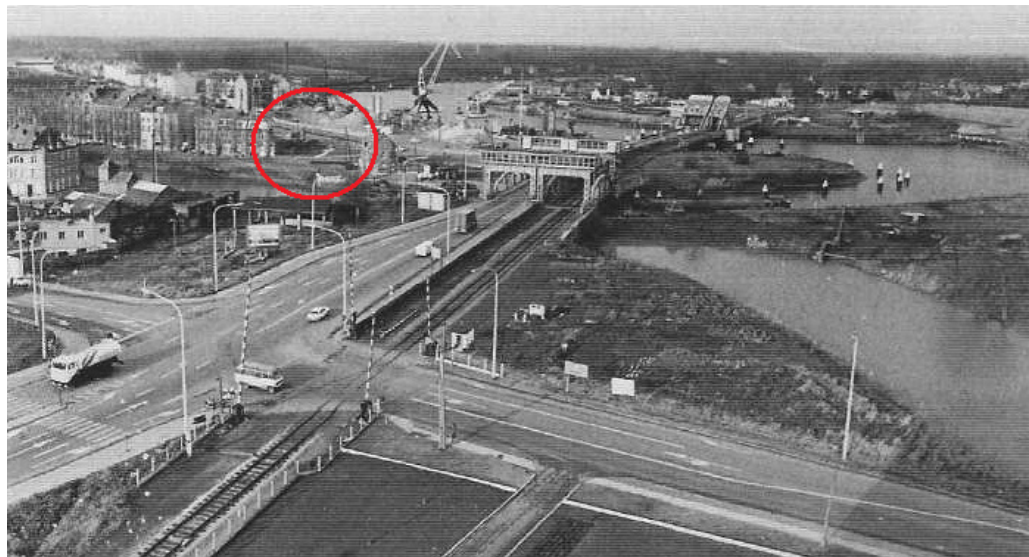

Afb 15: Vloer 24

5.5. Einde 20ste eeuw

Hoewel de spoorweglijn in de jaren '60 werd opgebroken, bleef het terrein tussen de kasteelstraat en de Noordlaan braak liggen. In die tussenperiode en tijdens het gebruik als spoorweg werd er blijkbaar nogal wat afval achtergelaten op deze plaats. De bovenste 20 centimeter bevat

namelijk een grote verzameling van afval gaande van porseleinen knoppen van elektriciteitskabels, over een afgedankte brandblusser tot een bierflesje met stop met als opschrift 1923. Techno Garden BVBA opgericht in 1994 plaatst er echter een tuincentrum en laat op het loopniveau een asfaltlaag aanbrengen. Dit tuincentrum heeft de verschillende lagen van de ondergrond zwaar verstoord. Zo zijn er, vele meters diep, kuilen gegraven om afval in de vorm van klinkers, tegels en houten palen in te dumpen, maar ook stukken beton en brokken baksteenmuur, mogelijk van het verder lopen van muur 03. Verschillende diepe paalkuilen, sommige nog met paal, worden eveneens gemaakt in de ondergrond. Het leggen van enkele nutsleidingen vervolledigt de verstoringen. Uiteindelijk wordt het tuincentrum afgebroken voor de bouw van de appartementen.

Afb 16: Het kruispunt van de Leopold II Laan met de Oude Vest (links) en de Mechelsesteenweg (rechts). In het rood is het plangebied aangeduid (<http://www.bloggen.be/verwa>)

6. Conclusie

De resultaten van de opgraving in de vorm van een werfopvolging zijn eerder beperkt te noemen omdat de ondergrond voor een groot deel bestond uit aangevoerde grond met her en der zware verstoringen en puinkuilen. Door deze verstoorde context is de aangetroffen muur niet met volledige zekerheid toe te schrijven aan het Spaans kasteel. Ook ontbreekt de link tussen het aangetroffen 16de-eeuwse schervenmateriaal en de insteek van de muur. Verder heeft de opgraving niet het beoogde doel bereikt om het 'Spaans kasteel' exact te lokaliseren, daarvoor werden geen bouwkundig plaatsbare muren of sporen teruggevonden. Wel werd er een opvallende groot gebouw teruggevonden waarvan de functie nog onbekend is.

Verder onderzoek is zeker nodig. Onder de Kasteelstraat en bij het openleggen van de Dender zijn de vermoedelijke funderingsmuren verder te volgen tot op het punt waar een bouwkundig herkenbare constructie gevonden kan worden waardoor de omvang en locatie kan worden vastgesteld. Eveneens kan het grote gebouw verder onderzocht worden en misschien kan de functie achterhaald worden.

7. Dankwoord

Een dankwoord voor Peter Vermeiren van Build Project NV en de firma Cosmo BVBA voor het mechanische graafwerk vanwege de goede samenwerking bij het opvolgen van het uitgraven van de kelder verdieping.

Dank ook aan Bureau Basteyns NV voor het opmeten van de werkput en de reeds vrij gelegde muren. Voor de wetenschappelijke begeleiding gaat onze dank uit naar mevr. Nancy Lemay van R-O Vlaanderen - Entiteit Onroerend Erfoed.

8. Literatuur

Jeremy Black (1999) *Warfare in the eighteenth century*, London
Luc De Vos (2002) *Burchten en forten en andere versterkingen in Vlaanderen*, Leuven
Andrew Pettegree (2002) *Europe in the sixteenth century*. Oxford

9. Bijlagen

9.1. Sporenlijst

Projectnaam: Spaans Kasteel	Plaats: Dendermonde Kasteelstraat - Noordlaan	Controle:
Projectnummer: 08 – AS – 28	Gemeente: Dendermonde	
Projectcode:	Jaar: 2008	
	Toponiem: Dendermonde Spaans kasteel	

Spoornummer	Niveau	Vlak	TAW in cm	Kleur	Materiaal	Spoorrelatie	Datering	Opmerkingen
1	-170cm.	1	605	Gevlekt rood - donker rood	Baksteen 17,5 x 8,5 x 4,5cm	Spoorwegberm	1856?	Hoogst waarschijnlijk bermmuur van de in de jaren '60 opgebroken goederen spoorweg bij aanleg Noordlaan. Zit een knik in.
2	-170cm.	1	542	Uniform oranje-rood	Baksteen 18 x 8 x 5cm	Spoorwegberm	1856 - begin 20ste eeuw?	Mogelijk piloon van spoorweg. Ten laatste buiten gebruik bij bouw "muur 03"
3	-170cm.	1	612	Uniform rood-oranje	Baksteen 17,5 x 8,5 x 4,5cm	Afgebroken huisnr. 24	Eerste kwart 20ste eeuw?	Lengte loop door over alle achtergevels van de kasteelstraat. Ouder dan de woningen zelf Muur doorbroken door "muur 04". Gebouwd op en ingewerkt in "muur 02".
4	-170cm.	1	555	Gevlekt rood - oranje -zwart	Baksteen 18 x 8,5 x 4,5cm	Afgebroken huisnr. 24	1920 - 1922?	Gaat door "muur 03" Bezetsel (tegels met witte verf = "muur 07") enkel aan kant "vloer 11"
5	-170cm.	1	531	Uniform donker rood	Baksteen 18 x 8 x 5cm	Afgebroken huisnr. 24	1920 - 1922?	Bezetsel (tegels met witte verf = "muur 07") enkel aan kant "vloer 11" Oranje herbruik bakstenen
6	-170cm.	1	527	Uniform donker rood	Baksteen 18 x 8 x 4,5cm	Afgebroken huisnr. 24	1920 - 1922?	Bezetsel (tegels met witte verf = "muur 07") enkel aan kant "vloer 11" Loopt verder onder stoep Kasteelstraat
7	-170cm.	1	527	Uniform oranje	Tegel 22,5 x 12 x 2,5cm	Afgebroken huisnr. 24	Tweede kwart 20ste eeuw?	tegen muur 4, 5 & 6 met later aangebrachte witte verf Ook gebruikt als vloer tegel (= "Vloer 07"), deze zit onder "vloer 24"
8	-330cm.	1	470	Uniform rood	Baksteen 18 x 8,5 x 5cm	Spaans kasteel	1584 - 1592?	Hoogst waarschijnlijk funderingsmuur Spaans kasteel Puin met kalkmortel-funderingsvoet
9	-170cm.	1	482	Uniform oranje-rood	Baksteen 17 x 7,5 x 4,5cm	Afgebroken huisnr. 24	20ste eeuw	Keldermuur onder "muur 03" gemetst. Mogelijk later gebouwd dan "muren 04, 05 & 06"

10	-170cm.	1	463	Uniform licht oranje	Tegel 20 x 11,5 x 9cm	Afgebroken huisnr. 24	20ste eeuw	Voegsel ook over volledige vloer. Mogelijk later gebouwd dan "muren 04, 05 & 06"
Spoornummer	Niveau	Vlak	TAW in cm	Kleur	Materiaal	Spoorrelatie	Datering	Opmerkingen
11	-170cm.	1	435	Uniform licht oranje	Tegel 23 x 11 x 2,5cm	Afgebroken huisnr. 24	20ste eeuw	Keldervloer. Bij aanleg werd een plint voor "muur 07" aangebracht.
12		1	641	Gespikkeld zwart - donker grijs	Vergruisd asfalt met afdal		20ste eeuw	Onder deze laag werd op sommige plaatsen een laag met baksteen/tegel.gruis aangebracht.
13	-170cm.	1	621	Gevlekt donker bruin, donker geel & donker grijs	Klei en zandklei		18de eeuw - 20ste eeuw	onregelmatige afwisselende lagen van klei en zandklei in diverse kleuren.
14	-170cm.	1	581	Gevlekt wit - licht geel	Strandzand met schelpen & HK	Spaans kasteel	1584 - 1592?	Strandzand? van Scheldebekken? De onderste 40cm is vochtig en donker bruiner van kleur
15	-170cm.	1	605	Uniform bruin-geel	Zandklei met HK	Spoorwegberm	1856?	Insteekevulling "muur 01"
16	-170cm.	1	641	Gespikkeld donker bruin, zwart, grijs	Bouwuin	Afgebroken huisnr. 24	Einde 20ste eeuw	Puinvulling kelder en directe omgeving bij afbraak huisnummer 24 in 2008.
17	-330cm.	1	421	Uniform donker bruin - donker geel	Klei zandklei met HK, kalk en bouwuin		16de eeuw	Kleilaag met bovenliggend hangwater. Aangevoerde grond
18	-330cm.	1	421	Uniform donker grijs - donker blauw	Klei met HK, kalk, stro en bouwuin		16de eeuw	Kleilaag met bovenliggend hangwater. Aangevoerde grond
19	-170cm.	1	475	Uniform oranje-rood	Baksteen 17,5 x 8,5 x 4,5cm	Spoorwegberm	1856 - begin 20ste eeuw?	vloer gebouwd op afgebroken "muur 08". Tussen "muur 02" gebouwd. Later in het zuiden verzakt door druk van "muur 03"
20	-330cm.	1	311	Uniform licht grijs	Klei met HK en kalk		16de eeuw	Functie greppel onbekend, loopt niet echt parallel met "muur 21", maar knik-achtige correctie bochten. Mogelijk afwateringssleuf tijdens constructie "muur 08" of "muur 21"
21	-330cm.	1	412	Uniform oranje-rood of uniform donker-rood	Baksteen 20-22 x 9-10 x 4-5cm	16de eeuws gebouw	16de eeuw	Muur werd afgebroken om "muur 08" te zetten. Bevatte bovenaan een balk (eventueel als basis voor vakwerk), vastgehouden door ijzeren muurrijzers van 2,5cm in het vierkant. Boven zit ook een driehoekig verhoogje.
22	-330cm.	1	393	Uniform donker oranje-donker rood	Baksteen 18 x 8,5 x 4,5cm	16de eeuws gebouw	16de eeuw	Bakstenen vloer, onderbroken met een tussenmuurtje en patroonsverschuiving. Lijkt wel in één keer gelegd. het noordelijk deel is wit geveert
23	-330cm.	1	397	Uniform zwart	Houtskool met hout	16de eeuws gebouw	1584?	Mogelijk resultaat van brand (mogelijk tijdens aanval op Dendermonde of opzettelijk bij het ruimen van de bouwplek voor de bouw van Spaans kasteel.)

Sporelijst

projectnaam

24	-170cm.	1	431	Uniform donker grijs	Beton	Afgebroken huisnr. 24	20ste eeuw	Keldervloer tussen "vloer 11" en "vloer 07"
25	-330cm.	1	351	Uniform donker bruin	Hout (elk?)		16de eeuw	houten funderingspaal? Zo'n paal werd ook gevonden onder en ingewerkt in "muur 08".
26	-330cm.	1	511	gevekt rood, rood- bruin	Baksteen 18 x 8,5 x 5cm	Spaans kasteel	1584 - 1592?	Bezetsel tegen muur tegen het vocht Onderkant fundering nog niet vrijgelegd Loopt verder onder de Kasteelstraat.

Copyright: Archaeological Solutions (niets uit deze publicatie mag worden verspreid zonder voorafgaandelijke toestemming van de auteur)

9.2. Vondstenlijst

Projectnaam:	Plaats:	Controle:
Projectnummer: 08 – AS –	Gemeente:	
Projectcode:	Jaar: 2008	

Vondstnummer	Vlak	Spoor	Materiaal	Datering	Determinatie
1		1	Metaal	Eerste helft 20ste eeuw	- Loodje op "muur 01" met opschrift "Walkenraedt" en centraal een "2" - Achterkant waarschijnlijk "CYAUME DE BELGIOUE"
2		2	AW, metaal	17de eeuw - 20ste eeuw	- Rood AW scherf met groen-bruine loodglazuur - Industrieelwit drinktas - Loodje met opschrift "Esschen" "5" en "CYAUME DE BELGIOUE"
3		12	AW, glas, dakpan	17de eeuw - 20ste eeuw	- Groen glazen bierflesje met porseleinen stop met als opschrift "vandenheuveel bruxelles 1923" - Groen glasfragment met letters ...LEBA... - Volledig bruin flesje met mond voor kroonkurk - bodem rechthoekige bruine fles voor sterke drank of likeur - Industrieel wit met blauwe decoratie - Porceleinen hoogspanningsknop - Stukken van WC-pot - Scherven Bleek aardewerk met geel loodglazuur - Scherven Steengoed met egale grijze zoutglazuur
4		15	AW	17de eeuw - 20ste eeuw	- Vlakke steengoed bodem met bruin gevlamde zoutglazuur - Industrieel wit bodem - Industrieel wit scherf met goudimitatie-versiering

5	16	AW, metaal, bot, foam, molensteen	16de - 20ste eeuw	<ul style="list-style-type: none"> - Bleek aw met geel en groen loodglazuur - Steengoed kruik met vlakke bodem met ooraanzet met grijs zoutglazuur - Steengoed met gevlamde bruin grijze zoutglazuur - Rood aw bodem op ring met bruin loodglazuur - Rood aw rand met bruin-groenig loodglazuur - Rood aw ooraanzet met bruin loodglazuur - Scherf rood AW met mangaanglazuur - Pijpenkopje (stempel niet meer zichtbaar) - Scherf industrieel wit - Scherven van WC pot - 100 ampere zekering - Groen foam met jommeke van puzzelkubus - Bot is waarschuwiglijk kip - 2 stukken molensteen
6	18	AW, bot, hout, metaal, glas	16-20ste eeuw (vele verstoringen)	<ul style="list-style-type: none"> - Steengoed bodem met standing en grijze ijzerengobe - Steengoed vlakke bodem grijze zoutglazuur - Steengoed rand grijze zoutglazuur met blauwe versiering - Steengoed fragment met witbruin zoutglazuur - Grijs aardewerk poojje en bodem op ring - Scherven rood aardewerk met mangaan - Scherven rood aardewerk met bruin loodglazuur o.a. een steel - Scherven rood aardewerk met bruinroen loodglazuur o.a. een rand - Scherven rood aardewerk met groen loodglazuur op wit slib - Scherven industrieel wit met blauwe decoratie (o.a. Royal Boch) - Industrieel wit tegel - Ijzere vierkante nagel - Gepatineerde of beschilderde blauw brons plaatje - stukje ijzerslak - Stukje buis van pijpaaarde - Bot van waarschuwiglijk kip - Staartbeen van mogelijk een rund - Stuk houten paaltje of grote tak - stuk bijna ondoorzichtig dik bruin glas van fles
7	20	AW, hout	16de eeuw	<ul style="list-style-type: none"> - Rood aw bodem met ring en van binnen groen loodkoperglazuur op wit slib - Rood aw oor voor houten steel met donkerbruin loodglazuur - Schil van een kastanje
8	21	Metaal	16de eeuw?	<ul style="list-style-type: none"> - Metalen muurijzers

9		23	AW, metaal, hout	16de eeuw	<ul style="list-style-type: none"> - Rood AW scherf met zwart gespikkelt roodbruin loodglazuur - Stuk lood voor mogelijk dakwerken - Stukje houten latje
10		26	AW	16de eeuw	<ul style="list-style-type: none"> - Rood aw rand met geel loodglazuur op wit silb met bruine gotische letters " ...] I D [..." - Rood aw fragment met bruine ijzerengobe

9.3. Monsterlijst

Projectnaam: Spaans kasteel	Plaats: Dendermonde Kasteelstraat - Noordlaan	Controle:
Projectnummer: 08 – AS – 28	Gemeente: Dendermonde	
Projectcode:	Jaar: 2008 Toponiem: Dendermonde Spaans kasteel	

Niveau	Vlak	Spoor	Aantal	Zeefstaal / Pollen / Hout(skool)
-170cm	1	1	1	Baksteen met mortel
-170cm	1	2	1	Baksteen met mortel
-170cm	1	3	1	Baksteen met mortel
-170cm	1	4	1	Baksteen met mortel
-170cm	1	5	1	Baksteen met mortel
-170cm	1	6	1	Baksteen met mortel
-170cm	1	7	1	Tegel met mortel en verf
-330cm	1	8	1	Baksteen met mortel
-170cm	1	9	1	Baksteen met mortel
-330cm	1	21	2	1 Baksteen met mortel & 1 stuk hout van bovenliggende balk
-330cm	1	22	1	Baksteen met mortel en aangekoekte houtskool
-330cm	1	23	100ml vondstzakje	Houtskool
-330cm	1	26	1	Baksteen met mortel

9.4. Fotolijst

Projectnaam: Spaans kasteel	Plaats: Dendermonde Kasteelstraat Noordlaan	Controle:
Projectnummer: 08 - AS - 28	Gemeente: Dendermonde	
Projectcode:	Jaar: 2008	
Toponiem: Dendermonde Spaans Kasteel		

Fotonummer	Fotobestand	Niveau	Vlak	Spoor	Richting	Profiel	Datum	Opmerkingen
1	IMG_8550	-170cm	1		ZW	1	13-nov-08	Profiel 1: vbnb: A) vergraven opgegooide grond bij aanleg beton en stalen werkput. B) asfaltgruislaag "laag 12" C) kleilagen "laag 13" D) strandzand "laag 14". links een recent paalgat en recente gracht gegraven voor aanbrengen stalen putwand
2	IMG_8554	-170cm	1		W	2	13-nov-08	Profiel 2: recente kuilen van het tuincenter doorheen "laag 13" en "Laag 14"
3	IMG_8556	-170cm	1		W	3	13-nov-08	Profiel 3: scherpe scheidingslijn tussen de klei ("laag 13") en het zand ("laag 14"). in het noorden de intseek voor stalen putwand
4	IMG_8557	-170cm	1		N	4	13-nov-08	Profiel 4: recent paalgat doorheen de complexe verstoorde verschillende klei en zandlagen. Vanboven de grijze klei ophoging van het uitgraven met daaronder "laag 12".
5	IMG_8566	-170cm	1	1	ZW		13-nov-08	Zicht op "muur 01". Onderkant van de muur begint ca. 20cm boven de strandzandlaag ("laag14")
6	IMG_8568	-170cm	1	1	NO		13-nov-08	"Muur 01" die hier duidelijk door de werkput gaat. Op de achtergrond het spoorloze vlak en de betonnen werkput
7	IMG_8571	-170cm	1	1	NO		13-nov-08	Noordkant van "muur 01"
8	IMG_8576	-170cm	1	2 & 3	NW		13-nov-08	De machinaal verbroken hoek van "muur 02" gunt een blik op de opbouw. Daarop werd "muur 03", de achtergevel van het huis, gebouwd.
9	IMG_8580	-170cm	1	2 & 3	ZO		13-nov-08	Een klein hoekje van "muur 02" is net aan de andere kant van "muur 03" zichtbaar. Hier is duidelijk dat "muur 02" op de juiste hoogte werd afgebroken (op hoogte van de funderingsvoet) en deels als fundering werd gebruikt.
10	IMG_8584	-170cm	1	2 & 3	W		13-nov-08	Volledig zicht op "muur 03" waarbij in het oosten "muur 03" word doorbroken en vervangen door "muur 04"
11	IMG_8586	-170cm	1	4	ZO		13-nov-08	Hoekzicht op de betegelde, cementbepleisterde en beschielderde muur

12	IMG_8593	-170cm	1	5	N	13-nov-08	Volledige muur langs de kant van de kelder, hier is de muur bezet met tegels en witte verf. Vanaf de hoek iets naar de voorgevel is een scherpe lijn te zien in de verf, mogelijk heeft vanaf hier verder naar de voorgevel toe een houten trap gestaan die voor het verven werd aangebracht. Op de achtergrond de betonnen putwand en de voorgevel ("muur 06")
13	IMG_8601	-170cm	1	6	NW	13-nov-08	Zicht op de voorgevel ("muur 06"), rechts op de foto een stuk binnenkant van de voorgevel zonder kelder, in het midden de betegelde binnenkant met de kelder. Ook hier is zoals bij foto IMG_8593 een scherpe scheidelingslijn zichtbaar in de verf, Op foto IMG_9271 blijkt dat hier ook een muurtje heeft gestaan.
14	IMG_8607	-170cm	1	3 & 4	N	14-nov-08	In het oosten het verderlopen van "muur 03", in het westen de dieper gefundeerde "muur 04" die diende als keldervloer. Duidelijk is dat "muur 03" zo min mogelijk werd afgebroken omdat het nog een volledige achtergevel moest dragen.
15	IMG_8609	-170cm	1	1	Z	14-nov-08	Een opgeschuurd stuk van "muur 01". Hierbij val de complexe opbouw op waarbij een deel van de muur inspringt. De meetbaak staat op het laatste voetje (1 baksteen dik)
16	IMG_8611	-170cm	1	2	NW	14-nov-08	De opgeschuurde hoek van "muur 02"
17	IMG_8613	-170cm	1	3	N	14-nov-08	Opgeschuurd stuk van de buitenkant van de "muur 03". De funderingsvoet werd machinaal vergraven
18	IMG_8614	-170cm	1	4 & 10	W	14-nov-08	Profiel van "muur 04" is zichtbaar, net zoals een stukje van vloer 10. Links op de foto is een kleine verspringing in de muur zichtbaar. Daar zit is de aansluiting tussen "muur 04" en de later gezette "muur 09", deze laatste werd onder "muur 03" gemetst.
19	IMG_8617	-170cm	1	5	ZO	14-nov-08	Opgeschuurd stuk van "muur 05" aan de kant waar er geen kelder is.
20	IMG_8621	-170cm	1	6	NW	14-nov-08	Opgeschuurd stuk van "muur 06" aan de kant waar er geen kelder is.
21	IMG_8623	-170cm	1	5 & 7	NW	14-nov-08	Opgeschuurd stuk van "muur 05" met de daarvoor geplaatste wandtegels ("muur 07"). Aan deze kant van de muur zit wel een keldervloer. Aangezien er ook witte verf op de wandtegels zit is de volledige hoogte van "muur 07" volledig bewaard.
22	IMG_8627	-170cm	1	1	NO	14-nov-08	Profiel van de insteek van "muur 01"
23	IMG_8708	-170cm	1	11, 4 & 7	Z	25-nov-08	Een stukje vrijgelegd "vloer 11" aan "muur 04" waarbij bij het leggen van deze vloer een extra plint tegen de wandtegels ("muur 07") werd geplaatst en daarna wit geverfd.
24	IMG_8710	-170cm	1	10, 4 & 9	ZW	25-nov-08	Het grootste deel van vloer 10 waarbij het duidelijk is dat de vloer in een visgraadmotief zit dat het halfsteens verband 90° draait. Ook is duidelijk dat "muur 04" (rechts op de foto) tweemaal zo dik is dan "muur 09". deze laatste werd onder "muur 03" gemetst. het uitstekende hoekje is een gevolg van het laatste voetje van "muur 03".

25	IMG_8720	-330cm	1	8	O		25-nov-08	Zicht op het profiel bij "muur 08". Bovenaan het strandzand met daaronder het donkere en compactere strandzand ("laag 14"). Tussen de zandlaag en de zware grijs-blauwe klei ("laag 18") is een dunne puinlaag zichtbaar. Mogelijk is dit bouwpuin van tijdens de bouw van de muren van het Spaans kasteel
26	IMG_8724	-170cm	1	6	NW		25-nov-08	De voorgevel van huisnummer 24 loopt hier verder onder de stalen platen (die niet 100%parallel aan de stoep loopt). aan deze kant is geen kelder aanwezig
27	Samengestelde foto-zijmuur nr 23-24	-170cm	1	Zijmuur 23-24	NO		15-dec-08	Samengestelde foto van de zijmuur van huisnummer 23 met huisnummer 24. hierbij is duidelijk het enige stukje bepleisterde en beschildeerde muur zichtbaar dat deel uit maakte van de kelder van huisnummer 24
28	IMG_9013	-330cm	1			6	15-dec-08	Het enige volledige wandprofiel dat kon gemaakt worden. vbnb: A) vergruisde asfaltlaag met puin ("laag 12") B) Afwisselende kleilagen ("laag 13") C) strandzandlaag ("laag 14") D) zware blauwgrijze klei ("laag 18") (p.s. profiel 5 heeft nooit bestaan)
29	IMG_9018	-330cm	1		ZO		15-dec-08	Overzichtsfoto van de zware blauwgrijze klei ("laag 18") met in de rechterhoek en zware bruine klei ("laag 17") met de twee kijkbuizen om de watertafel te controleren. Hier is ook een beetje zichtbaar dat de zware kleilaag niet overal even dik is en dat het strandzand ("laag 14") dan dan uiteraard ook niet is en dus mogelijk ook diende om het terrein egaal te maken na de bouw van het 'Spaans kasteel' Tegen de betonnen putwand is ook zichtbaar dat de zandlaag plots naar beneden gaat waar de kleilagen ("laag 13") de opvulling overnemen.
30	IMG_9022	-330cm	1	8	N		15-dec-08	Zicht op de noordelijke kant van de vermoedelijke funderingsmuur van het 'Spaans kasteel'. Aan de rechterkant is te zien dat een extra trapje van de funderingsmuur gradueel is weggewerkt
31	IMG_9216	-170cm	1	19	ZW		16-dec-08	Vloer 19 ingemetsel tussen de muren van "muur 02". De functie hiervan is nog onduidelijk.
32	IMG_9223	-330cm	1	20	ZW		16-dec-08	Greppel 20 voor het grootste deel vrijgelegd. meer naar het NO is deze niet meer te volgen. Het hoekige verloop is duidelijk zichtbaar.
33	IMG_9225	-330cm	1	20	NO		16-dec-08	Deze coupe door greppel 20 toont de homogene grijze vulling met een zeer scherpe aflijning. Duidelijk is ook dat het zware klei ("laag 18") baksteen, houtskool en kalkspikkel bevat.
34	IMG_9233	-330cm	1	21	ZW		16-dec-08	Bovenaanzicht van "muur 21". Het hout is hier weggehaald, maar de driehoekige opkant is nog zichtbaar.
35	IMG_9236	-330cm	1	21 & 08	NW		16-dec-08	Detail van de minimale uitbraak van "muur 21" om "muur 08" door te bouwen

36	IMG_9238	-330cm	1	21	NW	16-dec-08	Deel vrijgelegd van muur 21 met links nog een stuk hout, rechts een muuranker en helemaal rechts de uitbraak. op de achtergrond is de grote hoeveelheid zand ("laag 14") zichtbaar. Dit zand bedekte de bovenkant van "muur 21". Dit staaft de datering van "laag 14" als zijnde van de bouw van het 'Spaans kasteel' aangezien dit afgebroken gebouw anders bloot zou liggen, wat zeer ongewoon zou zijn.
37	IMG_9239	-330cm	1	21	NW	16-dec-08	Detail muuranker, hoewel machinaal afgebroken werden de overige stukken gerecupereerd om een totaal beeld op te maken.
38	IMG_9242	-330cm	1	21	W	16-dec-08	Deel vrijgelegd van muur 21 met links nog een stuk hout, rechts een muuranker en helemaal rechts de uitbraak. aan de bovenkant is de driehoekige opkant ook zichtbaar
39	IMG_9244	-330cm	1	21	W	16-dec-08	Detail houten balk op de bovenkant van "muur 21"
40	IMG_9254	-330cm	1	21 & 22	ZW	16-dec-08	Klein stukje "vloer 22" die duidelijk zwart is door aangekoekte houtskool ("laag 23") ook is het veranderen van het vloerverband duidelijk. hoewel de uitsparing in "muur 21" er niet perfect mee overeen komt is het mogelijk dat het hier gaat om een nis voor een houten paal waarbij dan een soort scheidingswand kan gezet worden. Eveneens zichtbaar in de muur zijn de kleine trapjes aan de binnenkant van de muur om helemaal onderaan een bredere basis te hebben.
41	IMG_9259	-330cm	1	21	NW	16-dec-08	Volledig zicht op "muur 21" waarbij de 4 muurankers zichtbaar zijn, het hout op de bovenkant van de muur. Rechts de uitbraak om "muur 08" te bouwen en links de hoek van de muur.
42	Samengestelde foto-Muur 21	-330cm	1	21	NW	16-dec-08	Samengestelde foto van "muur 21" voor hogere kwaliteit dan IMG_9259
43	IMG_9271	-170cm	1	7, 11, 24	NW	19-jan-09	Doorsnede van de vloeropbouw in de kelder tegen de voorgevel ("muur 06"). vbnb: A) "vloer 11" bestaande uit tegels op een mortellaag B) "vloer 23" betonnen vloer C) "vloer 07" deze vloer bestaat uit dezelfde tegels als "muur 07" en is ook gelijkertijd aangebracht geweest. D) bakstenen vloer als oudste vloer, deze is deels gelegd op "muur 26". Op deze foto is duidelijk te zien dat rechts van het muurtje er geen witte verf zit op de wandtegels, ook ontbreekt hier "vloer 11" en de bijbehorende tegelplint. Dit is de plaats waar vermoedelijk een houten trap naar beneden kwam.
44	IMG_9273	-170cm	1	7, 24	W	19-jan-09	De betonnen "vloer 24" zonder "vloer 11", de witte verf en de extra plint. aan de zuid-westelijke kant van het muurtje
45	IMG_9280	-330cm	1	8	Z	19-jan-09	Zuidelijke kant van "muur 08". in tegenstelling tot de noordelijke kant die 3-4 trapjes heeft is er hier slechts één trapje aanwezig

46	IMG_9288	-330cm	1	25	ZW	19-jan-09	Deze houten (funderings)paal, vermoedelijk eik, heeft mogelijk iets te maken met het 16de eeuwse gebouw ("muur 21 & vloer 22"). Al is het volstrekt onduidelijk wat. De enige optie is dat het een ondersteunende functie had met betrekking tot de vloer. helaas zijn er geen bewijzen beschikbaar om dit te kunnen staven. Hoewel een tweede paal gevonden werd, ingewerkt in de funderingsmuur van het 'Spaans kasteel' lijkt nog vreemder aangezien dit op geen enkele andere plaats in de muur werd vastgesteld en de eerste paal niet in de buurt staat van een funderingsmuur van het 'Spaans kasteel'
47	IMG_9290	-330cm	1	8	NVT	19-jan-09	Onderkant "muur 08" waarbij duidelijk is dat brokken baksteen gebruikt werden als funderingsvoet.
48	IMG_9299	-330cm	1	7,24,26	ZW	19-jan-09	Frontaal aanzicht op "muur 26", mogelijk van het 'Spaans kasteel'. Hier is duidelijk zichtbaar dat op deze deels afgebroken funderingsmuur de verschillende vloer van de kelder zichtbaar zijn. Vooral dat de tegels ("muur 07") die tegen de gevelmuur ("muur 06") werden geplaatst de zelfde zijn als die onder de betonnen vloer ("vloer 24") liggen
49	IMG_9310	-330cm	1	26	NW	19-jan-09	Snelle foto tijdens de sloop van deze muur. Hier zijn de verschillende trappen duidelijk zichtbaar van "muur 26"
50	IMG_9328	-330cm	1		NO	19-jan-09	In de betonnen kolommen is de opbouw van de muren en vloeren nog zichtbaar. De verschillende lagen van de keldervloer met links ("muur 05") en recht ("muur 04") de keldermuren. Onder de rechter keldermuur is het verdere verloop van "muur 21" zichtbaar. Aan de rechterkant, en iets minder aan de linkerkant is een laag van baksteenpuin aanwezig, vermoedelijk van tijdens de bouw van de kelderverdieping waarbij men bouwpuin van het afgebrande huis mogelijk als werkvloer heeft gebruikt.
51	IMG_9340	-330cm	1	21	N	19-jan-09	Natuurstenen hoek van "muur 21". Duidelijk zichtbaar is dat er ten ZO van deze natuursteen geen verder verloop van de muur is. Er onmiddellijk achter is evenmin een spoor terug te vinden van de muur. Deze werd wel iets verder naar achter teruggevonden. Hierdoor en aangezien de volledige opbouw van de muur helaas op deze plaats niet volledig bewaard is, is het onduidelijk wat de juiste bouwstructuur is geweest. mogelijk een gemonumentaliseerde ingang met achterliggende trap naar de hoger gelegen "vloer 22"
52	IMG_9355	-330cm	1	26	W	19-jan-09	Opgeschaard resterend stuk van "muur 26" met onderaan verschillende trapjes. Deze trapje werden ook aan de andere kant van de muur teruggevonden. De bepleistering werd aangebracht om de muur beter te beschermen tegen vocht.

53	IMG_9367	-330cm	1	25bis	ZW	19-jan-09	Veldfoto van de houten funderingspaal zoals deze onder "muur 08" uit kwam. Het lijkt onwaarschijnlijk dat deze paal hier een functie had aangezien men bij het gebruik van funderingspalen de muur aanbrengt op een houten vloer die op de houten palen rust. Op deze manier funderen zou zeer veel druk leggen op een klein stukje muur waardoor de kans op barsten groter is. Hierdoor lijkt het aannemelijk dat deze funderingspaal eenvoudigweg werd ingewerkt om ze niet te hoeven uithalen
54	IMG9377	-330cm	1	22	NW	19-jan-09	Snelle foto tijdens de sloop van het laatste stukje van de bouwput. Hierbij werd vloer zo ver mogelijk vrijgelegd. Duidelijk is te zien dat beide delen van de vloer aangekoekt zijn met houtskool. Links van de scheidingsmuur is duidelijk dat dit deel van de vloer wit beschilderd was terwijl het vloerdeel aan de rechter kant van de scheidingsmuur dat niet was.
55	IMG_9390	-330cm	1	26	NW	19-jan-09	Doordat één stalen plaat door de weerstand van "muur 26" niet meer op zijn plaats bleef staan werd deze verwijderd. Hierdoor kwam de waarschijnlijk volledige opbouw van muur 26 vrij. Deze muur werd echter ook deels gebruikt om de voorgevel van huisnummer 24 op te bouwen ("muur 06") Het verschil tussen de oudere witte kalkmortel en de recentere grijze cementmortel. Deze muur dan wel niet zo ver afgebroken als ("muur 08") mogelijk omdat het nog van nut kon zijn.
56	IMG9393	-330cm	1	26	W	19-jan-09	Detail van de bovenkant van "muur 26": de schuine afgewerkte bakstenen wijzen op een knik in de muur. mogelijk zelfs een eindpunt omdat de bakstenen van de muur zelf ook op die hoogte lijken te stoppen. Al is dat niet vast te stellen.
57	IMG9394	-330cm	1	26	W	19-jan-09	Detail van het profiel van "muur 26": de tegels wijzen op de aanwezigheid van een vloerniveau. Dit kan aangezien de tegels aan de binnenkant van de muur liggen het gebruik van dubbele tegels wijst op een ondervloer tegen het vocht en meer stevigheid.

9.5. Overzichtsplan
